

Texty ze sociokulturní interpretace

Antoňák, A.: Sociokulturní interpretácia umeleckého textu (na textoch ruskej literatúry a kultúry). Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis, Monographia 52, Filozofická fakulta Prešovské univerzity, Prešov 2004, 111 s.

Prešovský rusista Andrej Antoňák formuloval a využil sociokulturního přístupu poprvé knižně v monografii o Šolochovovi¹; nyní své zkušenosti zúročil tak, že vytvořil monografický učební text obecné, ale také aplikované povahy, který vyčleňuje prostor mezi literární teorií a didaktickým materiálem. Jinak řečeno: doporučil bych tuto knížku k obecným předmětům literárněteoretickým, resp. slavistickým a rusistickým, jako vhodný doplněk výuky ruské literatury klasické i moderní. In margine: osobně bych se snažil vyhnout příliš ruskému pojmu „umělecký“ a použil bych spíše sousloví „literární text“.

Na poměrně malém prostoru útlé praktické příručky soustředil docent prešovské rusistiky řadu rozlehlých tematických okruhů. Kniha má dvě hlavní části: teoretickou a aplikační, materiálovou, verifikační. V první kapitole *Sociokulturní interpretácia umeleckého textu* prochází vlastně celým panoramatem literárněvědné metodologie, resp. jeho uzlovými body. Autor vychází ze stati známého ruského kritika A. Genise, který – s ohledem na situaci v USA – mluví o krizi slavistiky, ale také filologie a literární vědy vůbec: například na Harvardově univerzitě rapidně klesá počet zájemců o studium literatury. Důvody zde jsou a Antoňák je vykládá: od nových technologií k novým hodnotám a prioritám sankcionovaným globalizačními procesy. Mám však určité výhrady k tomu, co autor ve svém výkladu literárněvědných metodologií preferuje; například ne zcela souhlasím s tak bezvýhradnou skepsí k imanentním metodám, ale jeho výklad je instruktivní a obsahuje řadu faktů a podnětů, o kterých píše v podkapitolách, kde vymezuje základní pojmy, mluví o interpretaci textu – a právě tu se již výrazněji dotýká Ruska a ruské literatury v její orálnosti a kultu slova. Nejzřetelnější je podkapitola *Text a a kultúra*, v níž se autor zabývá kulturně politickými specifiky ruského prostředí. Vychází především z ruských dějin a jejich podivuhodného paradigmatu, z něhož vyplývá nejen autokratičnost ruského systému, neúcta k individualitě a soukromému vlastnictví (car propůjčoval půdu) a mimořádně silný vliv občinového systému i fetězec antinomií či ruských paradoxů, o nichž svého času zasvěceně psal Nikolaj Berd'ajev, ale i jiní před ním a po něm (Čaadajev, Chomjakov, Danilevskij, Solovjov, Rozanov, Remizov, Solženicyn), mj. nemírá úcta k státu a státnímu násilí, současně však sklon k anarchii, k „sobornosti“ (Chomjakov), volnému sdružování, nedůvěra k právu a institucím všeho druhu, současně však také kult byrokracie apod. Antoňák operuje pojmy jako „metafyzika ruské duše“ nebo „mentalita ruského charakteru“: ať již jde o pojmy reflektující objektivní realitu, nebo spíše umělé volní konstrukty, sehrály podstatnou roli v recepci ruských mentálních specifik a ruské literatury zejména (russische Seele, Russian soul).

Druhá velká kapitola explikuje konkrétní, velmi ruské případy: M. Gorkého a A. Čechova. Případ tzv. tragédie Maxima Gorkého bych neviděl tak ostře, zcela jistě bych rozpor jeho osobnosti nechápal přímočaře jako ruskou tragédii; nepodléhal bych tolik módnímu zdůrazňování jeho umělecké nicotnosti, i když jeho autodidaktismus k tomu láká – ale takových autorů bylo v Rusku i jinde více (např. Gorkého oblíbenec N. S. Leskov)

¹ Sociokulturní interpretácia románov M. Šolochova (Tichý Don, Rozoraná celina). MANOCON, Prešov 1998, 123 s.

a netvrdím to jen proto, že na misce vah je i známý názor T. G. Masaryka, jenž Gorkého pokládal za největšího ruského spisovatele po Dostojevském. U A. P. Čechova bych ještě více zdůraznil jeho výjimečnost v ruském prostředí: byl to asi jediný ruský spisovatel, který nepodlehł velmocenskému mesianismu a byl důsledně ironický a skeptický, udržel si od specificky ruských věcí odstup a nad nimi nadhled, a tak mohl podstatu Ruska vyjádřit – paradoxně – přesnou lékařskou diagnózou. Není asi náhoda, že největší ruskou inspirací raných povídek Karla Čapka byl vedle Dostojevského právě A. P. Čechov.

Nehledě na tyto připomínky, k nimž bych asi přiřadil i nezbytlí pečlivější redakce, je Antoňákova knížka chápána jako metodologický průvodce i zásadní text dílem dobrým a užitečným, stejně jako sociokulturní metoda, která – vycházejíc z tradic kulturně historických přístupů právě pro Rusko charakteristických – pomáhá překonávat slavistické i obecně metodologické krize takřkajíc úkrokem stranou, směrem k oživení literární materie v interakci s člověkem a lidským společenstvím.

Ivo Pospíšil

Inspirace pro výzkum druhů a žánrů

Štěpán, L.: Hledání tvaru. Vývoj forem polských literárních žánrů (poezie a próza), Masarykova univerzita v Brně, Spisy č. 349, Brno 2003, 492 s.

Brněnský polonista Ludvík Štěpán vydal publikaci s názvem *Hledání tvaru*, která má téměř pět set stran. Od dob Krejčího *Dějiny polské literatury* nevznikla práce takového rozsahu a záměru.

L. Štěpán, v dřívějších dobách prozaik a básník, je celým svým založením genolog (odborník na literární druhy a žánry), což ostatně sám naznačuje v podtitulu své práce: *Vývoj forem polských literárních žánrů (poezie a próza)*. Jeho *Hledání tvaru* jsou v podstatě genologické dějiny polské poezie a prózy od latinských počátků až po přítomnost. Štěpánovo genologické zaměření, důsledné a podrobné, vede k tomu, že nás seznamuje také s málo známými nebo zcela neznámými žánry, mimo jiné uvádí např. román o duších (Geistroman), biedermeierovský román, symfonickou poemu ad.

Genologické uvažování se u Štěpána projevuje rovněž v tom, že mnohé žánry nejen osvětluje, ale přímo definuje – viz jeho charakteristiku starořecké diatriby, římského serma, polské gavendy (v této souvislosti je škoda, že publikace postrádá věcný rejstřík).

Štěpánovo genologické cítění se projevuje i ve sféře terminologického upřesňování – dochází k němu tam, kde prosazuje (navrhuje) termín naranda místo dosavadního opisného a zužujícího hospodská historka. Zužujícího proto, že tento druh vyprávění přesahuje hospodský prostor a jeho podstata je v uvolněné a nekontrolované naraci. Naranda by podle něho v podstatě byla jistá varianta polské gavendy.

Štěpánovo *Hledání tvaru*, sledující vývoj básnických a prozaických forem v polské literatuře, je mimo jiné významné i tím, že něco obdobného nemáme pro českou literaturu. V tom je Štěpánova práce zvláštní, tato její ojedinělost je ovšem dána i tím, že se opírá o hojnou polskou literaturu předmětu (autorem citovanou). V této souvislosti třeba dodat, že polský genologický výzkum je v porovnání s českým daleko pokročilejší, odtud také pramení podoba a přednost Štěpánovy práce.